

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

BEHAVIORALISMIN YLITTÄMISEN STRATEGIOISTA:

METODOLOGISIA HUOMIOITA SOSIALISMIN TUTKIMUKSEN KEHITYKSESTÄ

Ilmari Susiluoto

Sosialismin ja sosialististen maiden tutkimuksessa yhteiskuntatieteen metodologiset ongelmat »tihentyvät», vanhakantainen sovjetologia kohtaa behavioraalisen vallankumouksen vyöryn, marxilainen traditio ei-marxilaisen tutkimuksen. Tämä metodologinen »tihentymispiste» merkitsee toisaalta ongelma-alueen yhteyttä (reaalisesti olemassaolevan sosialismin probleemat), toisaalta annettujen vastausten (teoreettiset konstruktiot) moninaisuutta. Tilanne on mitä otollisin vertailuille, nähdään kiteytetyllä tavalla se, mihin tietyt ajattelutavat johtavat.

Länsimaisen ei-marxilaisen tutkimuksen keskeisin sisäinen ongelma tällä hetkellä on varmasti vanhakantaisen sovjetologian ja uuden behavioraalisen tutkimuksen suhde. Tärkein ulkoinen probleema on taas suhde marxilaiseen sosialismin tutkimukseen. Tässä artikkelissa lähdetään liikkeelle länsimaisen tutkimuksen sisäisistä ongelmista ja edetään niistä kohden tuota keskeisintä »ulkoista» probleemaa.

Länsimainen sosialististen maiden tutkimus oli pitkään — jo insitutionaalisista puitteista johtuen (aluetutkimuskeskukset) — erotettu yhteiskuntatieteiden metodologisesta ja metodisesta kehityksestä. Sovjetologia oli sosiologian ja politologian kannalta unohdettua aluetta, jossa vanhat herrat, etupäässä vanhat emigrantit, keskustelivat vanhoista asioista, etupäässä Stalinista. Merle Fainsod, Zbigniew Brzezinski, Wolfgang Leonhard olivat tuon ajan suuria sovjetologeja, heidän ja heidän kaltaistensa käsissä muotoutui kuva Neuvostoliitosta totalitaristisena yhteiskuntana.¹

Behavioraalinen vallankumous tuli äkkiä ja voimalla 1960-luvun puolivälissä. Vanhakantainen sovjetologia joutui ankaran kritiikin kohteeksi ja uusi yhteiskuntatieteellisen koulutuksen saanut tutkijakaarti astui esiin.²

Behavioraalisen tutkimuksen valitseminen analyysin kohteeksi on tärkeää ainakin seuraavista syistä. Ensinnäkin behavioraalinen suunta edustaa länsimaisen ei-marxilaisen sosialismin tutkimuksen tämän hetkistä huippua.

Sovjetologian korkeimman asteen tarkastelu on omiaan valaisemaan koko tutkimusalan ongelmia.

Toinen syy on edellistä painavampi. Behavioralismin tarkastelu, sen seikan selvittäminen, mihin tällainen tutkimus johtaa, nostaa nähdäkseni esiin kysymyksen behavioralismin ylittämisestä.

Kolmanneksi, ne huomiot, jotka tässä tehdään behavioraaliseen sosialismin tutkimuksesta, voidaan aivan hyvin ulottaa koskemaan yhteiskuntatiedettä yleensä, suomalaista politologiaa erityisesti.

Vanhakantaisen sovjetologian kritiikki

Vanhakantaisen sovjetologian käsitteen määrittelyissä törmää tämän tästä siihen, että kommunismi, kommunistit, Neuvostoliitto on jotain peräti omituista ja kummallista. Neuvostokommunistinen käyttäytyminen on jotain erikoislaatuista käyttäytymistä, sitä täytyy yrittää ymmärtää kuin psykiatrin potilastaan. Yhtenä sovjetologian koulukuntana esiintyikin 1950-luvulla psykoanalyttinen suunta, jonka edustajat Nathan Leites ja Elsa Bernaut³ nostivat neuvostokommunistisen käyttäytymisen ymmärtämisen avaimeksi bolševikkien latentit homoseksuaaliset taipumukset.

Behavioraalinen kritiikki ei ole kiinnittänyt huomiota ainoastaan tähän normaalisuuden (vrt. hyvä) ja epänormaalisuuden (vrt. paha) määrittelyn arvopohjaan, vaan myös siihen, mihin tällaisiin perusteisiin nojaava tutkimus johtaa. Arvojen ja faktojen sotkeminen vie tämän näkemyksen mukaan teoreettisten rakennelmien epäselvyyteen. Teorian epäselvyys taas aiheuttaa ongelmia väitteiden todentamisessa.⁴ Behavioraalinen vallankumous länsimaisessa sosialismin tutkimuksessa siis lähtee liikkeelle vanhakantaisen sovjetologian käsitteellisestä kritiikistä. Ja juuri arvojen ja faktojen erottelu on yksi keskeinen arvostelun kohde. Mutta se ei ole suinkaan ainoa.

Positivistinen yhteiskuntatiede on kiinnostunut kielen käytöstä, käsitteen määrittelyistä, teorioiden rakenteesta ja tutkimusmenetelmistä. Behavioraalisen vallankumouksen alku merkitsi vanhan sovjetologian kritiikkiä näillä kaikilla ulottuvuuksilla. Havaittiin, että vanhat sovjetologit käyttivät kieltä huolimattomasti, sotkivat arvoja ja tosiasioita toisiinsa, määrittelivät käsitteitä ristiriitaisesti ja epäselvästi, eivät ymmärtäneet teorian merkitystä tutkimuksessa, eivätkä keränneet aineistoaan systemaattisesti ja käyttäneet sen analysoinnissa mitään tarkkoja tutkimusmenetelmiä. Tämän kritiikin aallon keskeisiä nimiä ovat Frederick J. Fleron Jr., Erik P. Hoffmann, Robert Sharlet, William A. Welsh, jne.⁵

Tämän murskakritiikin raunioille nousivat sitten ensimmäiset positivistiset Neuvostoliiton politiikan analyysit, sellaiset kuin James H. Oliverin tutkimus poliittisesta osallistumisesta ja Milton Lodgen tutkimus intressiryhmistä.⁶ Sovjetologian klassikkoihin nähden nämä behavioraalisen vallankumouksen

ensi ilmentymät jäivät kalpeiksi ja mitäänsanomattomiksi. Frekvenssianalyysit Pravdasta kertovat vähemmän kuin yksikin arkikielellä siteerattu Pravdan artikkeli, riemuitsivat kremlologit vahingoniloaan peittelemättä. Vanhakan- tainen sovjetologia ei siis suinkaan kaatunut kritiikin ensimmäiseen aaltoon. Se hallitsi substanssia, tunsii tutkimuskohteensa. Nykyistä tilannetta leimaakin kompromissihalukkuus: behavioralisti kysyy vanhalta sovjetologilta, mikä oli- kaan Trotskin tai Buharinin merkitys, sovjetologi taas tiedustelee kolleegaltaan, mikä lienee korrelaatiokerroin, mitä taas tuo faktoreiden pyörittely.

Behavioraalisen tutkimuksen luonteenpiirteistä

Voidaan ehkä karrikoiden sanoa, että sovjetologia totalitaristisine mallei- neen oli vanhan valtio-opin, tuon humanistiseen traditioon perustuvan filosofis- juridisen suuntauksen viimeisiä linnakkeita. Kun behavioralistiset politiikan tutkijat jo kiivaasti analysoivat vaaleja moderneilla tilastollisilla menetelmil- lään, niin sovjetologit vielä keskustelivat juhlallisesti vallan kolmijaosta ja erilaisista vallanperimysjärjestelmistä.

Tämän aikaviiveen jälkeen behavioraalinen ote alkoi kuitenkin yhä nopeam- min vallata alaa. Huomio kiintyi sovjetologian kritiikin kautta empiirisen teorian vaatimukseen, teoriasta johdettavien hypoteesien todentamiseen havait- tavissa olevien ilmiöiden avulla, mittaamiseen ja kvantifiointiin. Uutta sovje- tologiaa ei voida enää syyttää edeltäjänsä virheistä. Teoreettisille rakennelmille on ominaista pyrkimys yksiselitteisyyteen ja selkeyteen. Sellaisten teoreetikko- jen kuin David E. Apterin, David Eastonin, Karl W. Deutschin ja Herbert Spiron ajatukset ovat saaneet yhä enemmän sovellutuksia länsimaisessa sosia- lististen maiden tutkimuksessa.⁷ Yhtenä behavioraalisen tutkimuksen luon- teenpiirteenä on siis mainittava länsimaisen poliittisen kokemuksen synnyttä- mien — mutta universaaleiksi tarkoitettujen — teorioiden soveltaminen sosia- lististen maiden politiikan tutkimukseen. Näiden ajatusrakennelmien piilevä länsimainen aspektiharhaisuus on ensimmäinen behavioralistiseen suuntaan (tai sen nykyisiin sovellutuksiin) kohdistuva kriittinen huomautus.

Behavioraalisten tutkimusten toinen luonteenpiirre on huomion kiinnittämi- nen poliittisten prosessien inputiin ja poliittisen järjestelmän sisäiseen toi- mintaan (vrt. David Easton). Poliittisen toiminnan objektiiviset vaikutukset jäävät vähemmälle huomiolle. Kun tällaisella käsitejärjestelmällä analysoi- daan tavoitteellisen suunnittelujärjestelmän toimintaa, huomio kiinnittyy suun- nittelun kannalta epäoleellisiin seikkoihin. Tämä on toinen behavioraaliseen tutkimukseen kohdistuva kriittinen huomautus.

Kolmantena behavioraalisen tutkimuksen luonteenpiirteenä on mainittava pyrkimys tarkkojen tutkimusmenetelmin käyttöön. Esimerkkeinä voidaan mainita Milton Lodgen sisällönanalyysi Groupism in the Post-Stalin Period tai vaikkapa Erik P. Hoffmannin Communication Theory and the Study of

Soviet Politics.⁸ Tähän sinänsä positiiviseen ilmiöön liittyy kuitenkin vaaroja siinä tapauksessa, että faktat ryhtyvät ohjaamaan analyysiä, ts. tutkitaan vain niitä ilmiöitä, joista on saatavissa kvantifioitavissa olevaa tietoa.

Nämä kolme behaviorialismin luonteenpiirrettä ovat seuraavassa lähemmän tarkastelun kohteena. Kysymys ei ole behavioraalisen tutkimusotteen hylkäämisestä, vaan sen rajojen havaitsemisesta, behaviorialismin ylittämistä.

Länsimaisesta aspektiharhaisuudesta

Behavioraalisen vallankumouksen yhtenä piirteenä mainittiin edellä länsimaisen poliittisen kokemuksen synnyttämien teorioiden siirtäminen sosialistimaiden politiikan analyysiin. Arvovapauden ja universaalisuuden väitteistä huolimatta näiden ajatusrakennelmien soveltaminen on osoittautunut pulmalliseksi.

Esimerkkinä voi mainita James H. Oliverin tutkimuksen *Citizen Demands and the Soviet Political System*,⁹ jossa sovelletaan David Eastonin systeemi-analyysia neuvostokansalaisten vaateiden tarkasteluun. Eastonilaisessa poliittisessa järjestelmässä kansalaisten vaateet prosessoidaan jo itse järjestelmän ulkopuolella erilaisiksi poliittisiksi ohjelmiksi. Nämä ohjelmat ovat poliittisen järjestelmän inputina. Tällaista käsitejärjestelmää käyttäen voidaan sanoa, etteivät kansalaisten vaateet näyttele Neuvostoliiton poliittisessa järjestelmässä juuri mitään osaa, tai kuten Easton itse sanoo, *are of little importance*. Oliver osoittaa tämän käsityksen kuitenkin virheelliseksi. Vaateilla on tärkeä merkityksensä, vaikka niitä ei prosessoidakaan järjestelmän ulkopuolella, vaan itse poliittisessa järjestelmässä. Vaateiden aggregointi on Neuvostoliiton poliittisen järjestelmän sisäistä toimintaa, vaikka sen Yhdysvalloissa ja muissa länsimaisissa demokratioissa voidaan ajatella tapahtuvan poliittisen järjestelmän ulkopuolella.

Eastonin ajatuksia voidaan siis väittää korkealla abstraktion tasolla liikkuviksi yleistyksiksi länsimaisista poliittisista järjestelmistä. Ne eivät ole suoraan siirrettävissä toiseen poliittiseen kulttuuriin, jossa samaa funktiota voivat hoitaa eri instituutiot ja samaa instituutiota puolestaan vastata eri funktiot. Tämä funktioiden ja instituutioiden monimutkaisen suhteen havaitseminen, antropologien kultainen sääntö, on syntynyt yksinkertaisten sosiaalisten järjestelmien tarkastelusta. Mutta jos tämä sääntö pätee jo primitiivisissä yhteiskunnissa, niin eikö monimutkaisten järjestelmien tutkimuksessa olisi kaksinkerroin tärkeämpää kiinnittää huomiota näihin kysymyksiin?

Se, ettei länsimaisessa keskustelussa ole — muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta — huomioitu tämän antropologisen kritiikin painavuutta, on saattanut johtua erilaisten konvergenssiteorioiden vaikutuksesta, teknologisesta ja taloudellisesta determinismistä. On ajateltu, että tietyt teknologiset ja taloudelliset ratkaisut johtavat automaattisesti tietyn tyyppisiin sosiaalisiin ja poliit-

tisiin järjestelmiin. Tällainen tarkastelutapa yksinkertaistaa ihmisen sosiaalisen toiminnan luonnetta, sulkee pois vaihtoehtojen kehitysteiden tarkastelun.

Neuvostoliiton kommunistinen puolue ei ole puolue siinä mielessä kuin esim. demokraattinen ja republikaaninen puolue Yhdysvalloissa, lehdistöllä ei ole samoja tehtäviä lännessä ja idässä, kansalaisten poliittisella osallistumisella on aivan eri ulottuvuuksia sosialistisissa ja kapitalistisissa maissa. Nämä seikat on — tosin eri aspekteja painottaen — huomioitu vanhakantaisessa sovjetologiassa sekä marxilaisessa yhteiskunta-analyysissä. Edellinen erottaa totalitaristisen järjestelmän demokratian vastakohtaksi, jälkimmäinen sosialistisen yhteiskuntamuodostuman kapitalismista laadullisesti eroavaksi kokonaisuudeksi. Behavioralisti seisoo neuvottomana näiden kahden valtavirtauksen välissä. Lähteäkö oikealle vai vasemmalle? Ennenkuin behavioristimme voi tähän kysymykseen vastata, täytyy hänen ratkaista eräs kysymys. Mitä tarkoitetaan sosialismilla? Tämä kysymys kiteytyy sosialistisen suunnittelun problematiikassa.

Behavioralismi ja sosialistisen suunnittelun tutkimus

Niin keskeinen kuin kysymys sosialismin määrittelystä onkin, niin ainoastaan äärimmäisen harvoin tähän ongelmaan törmää länsimaisessa sovjetologiassa. Jo terminologiset valinnat puhuvat puolestaan. Sosialististen maiden politiikan tutkimusta kutsutaan milloin sovjetologiaksi, milloin kommunismin tutkimukseksi, kremlologiaksi, jne.¹⁰ Sosialismi ja kommunismi jätetään useimmiten määrittelemättä, niistä tulee pelkästään tutkimuskohteeseen liittämättä nimilappu. Behavioralisti, joka tutkii neuvostovaaleja¹¹ ei ole kiinnostunut siitä, mitä sosialismilla tarkoitetaan. Hän on kiinnostunut edessään olevista tilastoista ja niiden faktori- yms. analyysistä. Hän ottaa tutkimuskohteensa annettuna. Hän voi jopa hyväksyä neuvostoliittolaisen määritelmän sosialismista (tuotantovälineiden yhteisomistus jne.), mutta ei näe mitään yhteyttä tämän määritelmän ja oman tutkimuksensa välillä. Mallibehavioralistimme syyllysty tällöin kaksinkertaiseen aspektiharhaan. Ensimmäinen harha on länsimaisen kokemuksen synnyttämän teorian kuljettaminen sille vieraaseen kulttuurimiljööseen, toinen harha on marxilaisperäisen käsitteistön »neutraloiminen», väärinkäsittäminen. Jos näet hyväksytään neuvostoliittolainen sosialismin määrittely, tuo tämä määrittely mukanaan myös implikaatioita itse analyysille.

Keskeisimpiä tällaisia implikaatioita on kokonaisvaltaisen suunnittelun tutkimus, alue, joka on toistaiseksi ollut varsin vieras länsimaiselle politiikan tutkimukselle. Behavioraalisissa analyyseissä on tarkasteltu sosialistimaiden sanomalehdistöä, paikannettu erilaisia eliittejä ja havainnoitu kansalaisten poliittista osallistumista. Näille tutkimuksille on kuitenkin ollut tyypillistä, ettei ihmisten motiiveja eikä toisaalta sosialistisen järjestelmän kokonaisval-

taista luonnetta ole huomioitu. Tällöin analyysistä jää pois juuri se, mitä pidetään sosialismin yhtenä tärkeimmistä tuntomerkeistä, tietoinen kokonaisvaltainen suunnittelu.

Se, että behavioraalinen tutkimus ei ole ottanut käsiteltäväkseen sosialistisen suunnittelun problematiikkaa johtuu nähdäkseni seuraavista tekijöistä. Ensinnäkin *behavioraaliselle analyysille on ollut tyypillistä tarkastella ihmisten käyttäytymistä mekaanisena toimintana*. Tarkoituseräinen toiminta, tavoitteellinen käyttäytyminen, jota suunnittelu juuri on, ei ole ollut sille keskeinen mielenkiinnon kohde. Toiseksi, *suunnittelusta puhuttaessa täytyy spesifioida myös suunnittelun kriteerit*. Mukaan tulevat arvot ja normit, joita arvovapaa behavioralisti ei voi muuta kuin kauhistella. Ja kolmanneksi *sosialistinen suunnittelu on kokonaisvaltainen käsite, johon behavioraalinen sosiaalista ilmiökenttää lokeroiva analyysi ei tehoa*.

Onko nämä huomautukset sitten käsitettävä niin, ettei behavioralismi kykene käsittelemään lainkaan suunnittelun problematiikkaa? Tällainen tulkinta tuntuu liian kategoriselta. Behavioraalisella otteella päästään kyllä käsiksi suunnitteluun, mutta varsin yksiuotteisella tavalla. Suunnittelun poliittinen luonne ja sen poliittiset vaikutukset saattavat jäädä vaille huomiota. Behavioraalinen tutkimus siis sivuuttaa sosialistisen suunnittelun problematiikan. Samalla se kuitenkin sivuuttaa myös sosialistimaiden politiikan keskeisimmän komponentin, se ei ymmärrä tutkimuskohdettaan.

Yksi mahdollisuus päästä ulos tästä behavioralismin umpikujasta on paneutuminen sosialistimaissa käytävään suunnittelukeskusteluun. Mutta marxilaiseen keskusteluun tutustuminen ei ole enää behavioralismia, se on tutkimuskohteen ymmärtämistä, ja sen filosofiset perusteet ovat muualla kuin amerikkalaisissa positivismissa.¹²

Lyhyt luonnehdinta sosialistisesta suunnittelukeskustelusta ehkä auttaa ymmärtämään, miksi tämä keskustelu on politologian kannalta niin tärkeää. Kysymys suunnittelun poliittisesta merkityksestä on varsin moniuotteinen ja vaikea, ja tässä tarkastellaan esimerkinomaisesti vain kahta kysymystä, suunnittelun kriteerejä ja suunnitteluprosessin objektiivisia vaikutuksia.

Suunnittelun kriteerien tarkastelu johtaa toiminnallisen tehokkuuden ja tasa-arvon dialektiikkaan. Sosialistimaiden kokemus osoittaa eri tapoja ratkaista tämä ongelma, luoda erilaisia sosialismin kehittämisen strategioita. Kiinalaista ratkaisumallia voi luonnehtia sanoilla: *toiminnallista tehokkuutta tasa-arvon avulla*. Keskeistä tässä mallissa on luottamus moraalisten yllykkeiden merkitykseen, tuotannon nostamiseen ilman palkintojen porrastamista. Neuvostoliittolainen strategia korostaa toiminnallista tehokkuutta: *toiminnallisen tehokkuuden avulla tasa-arvoa*. Tässä ratkaisumallissa painotetaan hyödykkeiden tuottamisen määrää (kommunismien materiaallinen perusta) välittömään tasa-arvopyrkimykseen nähden.

Suunnitteluprosessin objektiivisten vaikutusten arviointia voi valottaa Neu-

vostoliiton talousreformiin liittyvällä keskustelulla. Talousreformi (joka siis on suunnittelun tulos) merkitsee automaattisten säätöpiirien luomista hallintokoneistoon, tuotantolaitosten aseman itsenäistymistä, taloudellisten yllykkeiden merkityksen kasvua jne. Mitä objektiivisia vaikutuksia tällä taloudellisen toiminnan luonteen ja hallintokoneiston rakenteen muuttamisella on? Tämä kysymys jakaa nykyisen marxilaisen keskustelun kahteen lohkoon. Kiinalais-trotskilainen kanta on se, että kapitalismista lainattujen menetelmien käyttö johtaa niiden irtipääsemiseen koko yhteiskunnan mitassa. Neuvostoliittolaisen näkemyksen mukaan talousreformi on mahdollista hallita ja se on suorastaan edellytys kommunismiin siirtymiselle.

Nämä esimerkit osoittanevat, että suunnittelun problematiikalla on suorat poliittiset implikaationsa. Behavioraalinen tutkimus ei ole näitä implikaatioita havainnut, vaan ajautunut tarkkaan faktojen keruuseen ja käsittelyyn. Perusajatuksena lienee se, että kymmenistä miniatyyrimaalauksista vähitellen kertyy mahtava fresko (kunhan kukin vain kantaa kortensa yhteiseen kekkoon). Näin ei tietenkään tule käymään. Kymmenet miniatyyrimaalaukset jäävät miniatyyrimaalauksiksi. Fresko jää odottamaan maalaajaansa.

Faktat ja tutkimusmenetelmät

Behavioraalisen vallankumouksen ensi tuotteet ovat perustaneet analyysinsä etupäässä tilastoihin tai sanomalehtien sisällönanalyysiin. Tarkastellessaan tilastoja tutkija voi operoida aineistollaan suurin piirtein »kotimaiseen» tapaan, asettaa ja todentaa hypoteesejaan. Sosialistimaiden tilastoinnin erikoispiirteet on kuitenkin tunnettava.¹³

Sisällönanalyysissä törmätään jo edellä esiin otettuun kysymykseen tutkimuskohteen ymmärtämisestä. Kun lehdistöinstituutiolla on kokonaan erilaisia funktioita sosialistisissa ja kapitalistisissa maissa ja kun — kuten kremlologit hyvin tietävät — tämä lehdistö käyttää aivan tiettyä kieltä, mekaaninen länsimaissa koetellun sisällönanalyysin soveltaminen voi antaa harhaanjohtavia tuloksia.

Yhä enemmän lupaavaa lähdemateriaalia — mutta myös täysin valmiita tutkimustuloksia — sisältyy sosialistimaissa julkaistuun sosiologiseen kirjallisuuteen. Behavioralistin ongelmana on tällaista lähdemateriaalia käyttäessään se, että hänen täytyy yrittää löytää siitä simple facts, yksinkertaiset tosiasiat, joita hän sitten voi käyttää hypoteesejaan todentaessaan. Mutta jos tilastoista helposti löydetäänkin behavioralistia miellyttäviä faktoja, niin sosiologisten tutkimusten tulosten käyttö samalla tavalla ei onnistu. Nämä tulokset eivät näet ole yksinkertaisia tosiasioita, vaan yleistyksiä, joiden oikea ymmärtäminen edellyttää niiden takana olevien teoreettisten rakennelmien, siis historiallisen materialismin tuntemista.

Edellisen kritiikin pääväittäjä kiteytyi huomioksi, ettei nykyinen behavioraalinen tutkimus »ylety» sosialismin keskeisten ongelmien tarkasteluun, että sen tutkimustulokset täsmällisyydestään huolimatta voivat olla täysin harhaanjohtavia ja virheellisiä.

Vanhakantaisen sovjetologian kriisiä siis seuraa behavioraalisen sosialismin tutkimuksen kriisi. Tällaisen ennakkoinnin tekeminen saattaa tuntua ennenaikaiselta. Etenehän behavioraalinen vallankumous vielä voimallisena ja tutkimus laajenee yhä uusille alueille. Kriisin enteet tuntuvat kuitenkin selviltä. Ehkä näkyvin merkki on Frederick J. Fleronin, tuon behavioraalisen vallankumouksen amerikkalaisen kärkimiehen, yllättävä kääntyminen mannermaisesta filosofian ja humanistisen marxilaisuuden suuntaan.¹⁴ Edessä on sovjetologian jatkuva kriisi, the permanent crisis of sovietology.¹⁵

L Ä H D E V I I T T E E T

Artikkeli perustuu 4. Poliitiikan tutkimuksen päivillä 12.—13. 1. 1973 Jyväskylässä pidettyyn esitelmään.

1 Merle Fainsod, *How Russia is Ruled*. Cambridge, Mass., 1962, Zbigniew Brzezinski, *The Permanent Purge. Politics in Soviet Totalitarianism*. Cambridge, Mass., 1956, Wolfgang Leonhard, *Kreml Stalinin jälkeen*. Helsinki, 1965.

2 Ks. esim. Frederick J. Fleron Jr. (ed.), *Communist Studies and the Social Sciences. Essays on Methodology and Empirical Theory*. Chicago, 1969.

3 Nathan Leites & Elsa Bernaut, *Ritual of Liquidation*. Glencoe, Ill., 1954.

4 Frederick J. Fleron Jr. mt. 1969.

5 Ibid.

6 James H. Oliver, Citizen Demands and the Soviet Political System, *American Political Science Review*, vol. LXIII, June, 1969, Milton Lodge, Soviet Elite Participatory Attitudes in the Post-Stalin Period, *American Political Science Review*, vol. LXII, No. 3, 1968.

7 Ks. Frederick J. Fleron Jr. mt. 1969.

8 Milton Lodge, Groupism in the Post-Stalin Period, *Midwest Journal of Political Science*, vol. XII, No. 3, 1968, Erik P. Hoffmann, Communication Theory and the Study of Soviet Politics, *Canadian Slavic Studies*, vol. II, no. 4, 1968.

9 James H. Oliver ma. 1969.

10 Ks. esim. Frederick J. Fleron Jr. mt. 1969.

11 Jerome Gilson, Soviet Elections as a Measure of Dissent. The Missing One Percent, *American Political Science Review*, vol. LXII, September, 1968.

12 Ymmärtävästä tutkimusotteesta ja siihen liittyvästä problematiikasta ks. *Poliitikka*, No. 1/1971 Nurmen, Berndtsonin ja Heiskasen artikkelit.

13 Ks. Alec Nove, A Note on the Availability and Reliability of Soviet Statistics, teoksessa Harry G. Shaffer (ed.), *The Soviet Economy. A Collection of Western and Soviet Views*, London, 1963.

14 Frederick J. Fleron Jr. & Lou Jean Fleron, Administration Theory as Repressive Political Theory. The Communist Experience. *Newsletter on Comparative Studies of Communism*, vol. VI, no. 1, November 1972.

15 Tämän termin alkuperästä ks. John Sanness, The Permanent Crisis of Sovietology, *Poliitikka. A Special Issue on the Study of Socialist Societies*, 1972, ss. 45—59.